

ITZ GOGORRAK EUSKERAZ

Abstracto, acción, acto

Orixe.

Gogorrak diñot eta ez zaillak, ian kintasunezko izendegia guziz gogorra baita gure inguruko izkuntzetan. Eta guk oietatik artu behar nola edo ala.

Eskerrik asko LENbizi Arantzazu'ri, YAKIN'en agertu-itx batzun zerrenda niri bialtzea erabaki zutelako. Saiatuko niza ahal dudana egiten. Au iduri zaida beiñenik: bide batzuk zabaltzea, arau batzuk asmatzea, bakoitzak era ortara izenak eta itzak asma detzan.

Nire denboran zenbait itx asmatu dudaz, iakintasuni?n euskera lantzeko, ta atsegiñez ikusi dut gure aldiko idazleEK, ez gutxi ere artu zuztela, ta oraingOk ere bai. Eskerrik

asko. Bein baiño geiagotan galdegin didate nola moldatzen nizan itzak asmatzeko. Neronek erabilten dudazan lau arau zabalduko dudaz emen, idazpurun artu dudazan iru izeneri egokituz:

LENENGO ARAUA. Erdal-ize-na ongi ikasi ta ongi artu. Ontan aunitz uts egiñ oi da. Nork daki, erdaldunetan ere, *abstracto* behar bezala ariltzen? Erdaldunek, bestela iakintsl/k izanik ere, itx asko ta asko ez duzte buruz ongi atzi oi latiniñik ez dakitelako. Alde aldera, itzaren otsaz eta durundiz zertsu diran, bai; baiña zearo zer diran, ez. Eta arrigarri al da, euskalduna, zuk ez ongi atzi ukaitea?

BIGARREN ARAUA. Erdal - izena beure iatorrian ongi emana dagonentz, dudatzea. Berein aldiz, euskerarentzat gaitz-egoki dagola ikusiko dugu, ta ez gutxitan ere, gaizki ezarria dagola.

IRUGARREN ARAUA. Izen soilla edo soildua, ez erabili beure elkarrekikoa bage, au da, galde-itza erauntsi bage. Esenpulutan ikusiko.

LAUGARREN ARAUA. Bako. kz-izena, edota adiera gutxitarakoa ez geiegi zabaldu, au da, ez guzitaratu edo erabateratu.

Irugarren eta laugarren arauetaz zerbait esana dut **GERNIKA** Aldizkarian. Irugarrena *ley de los corre-lativos* izendatuz, eta laugarrena *generalización excesiva*. Erderaz egiñ oi duzten okerrak balio ukan didate arau or/k ateratzeko.

ABSTRACTO. Nola esan euskeraz itz bakarrez? Nola esan, diñot nik, latiniñ aitorrez (klasikuz) eta griego aitorrez? —Iñola ere ez, itz soildu ori, erantzi ori, *zertatiik* soildu, *zertatik* erantzi esan bage. Esko. lastikC/n latiniñfn balio du, bai, gauza bakarra adierazten baitu. Orregatik eziñ esan gaizki emana dagonik; baiña, bai, izkuntza gogorra egiten dutela olako itzek; ez dutela izkuntza batere edertzen. Ez da izen egokia erderaz ere. Latinkume diran izkuntzetan ori gertatzen da agiz, latin kaxkartutik Artf/k baitaude berediñ itz eta izen.

Abstractu,m izan diteke m[^]tsetik ardoa ; esan bedi, beraz, zertatik ate-

rea dagon. Matematikan bi, lau, sei, izen erantz/k dira, soilduk; izanez iantzirik ezaguten duguz; bi gizon, lau ardi, sei etxe. Beraz, Matematikaz landara esan beharra dago, adierazi beharra dago elkar-itza, galde-itza.

Nola esan euskeraz *Asuncion?* galdegin zioten sankristi aundi bat *En* nire adiskide «Ibar»i, eta «zerura iasoera» esan zien. Ez deu bar lio ,erantzun zioten: izen bakarra behar du. laun aiek etzeuden ongi iantzirik, ez euskeraz, ez latiniñ aitorrez. Elizaren latiniñ arlotEn ere ederki ipiñi dute *aini caelum*» *asurnpta*. Iasotze ori izan ziteken San Iosepek Andere Mari asto-gaiñera Belen'a ioaiteko. Beraz, *nora* iaso ere esatekoa da. Ez gaiten isitu, erdal-itza bakarra dala-ta euskeraz ere itz bakarrez emaiten. Gure itz bakarretik bi ta iru ere aiek askoz geiagotan eman beharko duzte. Erderaz ere erriarentzat ez dago egoki. *Asunciom* naiz *Ascension nAsi* Aezazkete, itz or/k latin gelditu baitira, errian sartti bage.

Kontu, beraz, elkarrekiko itzen arau onekin. Bi bei duguz uztartzekoOk: Adarko ta Ederko. Bei bakarra uztar-motxean ederki dago, itz bakarra geienetan bezala; baiña bi-uztarrian bakarra lotu ba geneza, uztarri ori mutur batetik aidean gelditzen da, ta gaizki dagoz, bai bei, bai uztarria.

Abstracto, berez onela aditu behar lizake; baiñan erantsi diozte beste adiera batzuk, esaterako, go-

gaien bakantzea ta elkartzea. Bakantzea, nonbaitor; baiñan elkartzea edo *synthesi* ez du artzen beure mende, aldez - besteko adiera baitu. Onenbestez, nik uste, adierazirik gelditzen dala, *abstracto*, ta olako itz soilak edo soilduak, berenez elkartze-itzak, euskerara nola bihurtu: *zerbait ez erantzia*, soildua, *rtorabcedt* iasoa, eta orrela beste galder/1-tan.

ACCION. Zer ote da? Erderatik eziñ atera gari garbirik. *Academia española'reni* Iztegiak, *accion* bukatzen diran izen guz/an *accion* y *efecto* esan oi dii. Oraingo itz ontan eziñ esan bigarren aldiz *acción*, adL-era itzez mugatzean ez baititeke izena berrirotu; beraz, *efecto de hacer* diño. *Acción y efecto, el hacer y lo kecho* obeki *acción* y *efecta* baiño, berriz, elkarren orpoz orpo dagoz, Egitea ta egiteondoa, ondorea, nola ditezke berdin? Egiña ta eragiña orobat ote dira? Aldez aldez, bai, ta ikus zertara gatozen: nik dardar egiten dut beso onekin, eta dardar eragiten diol paper oni. Dardaratu ta dardarazi, batE'n eta orobatsu dira, baiñan aldez-beste. Fisikan esan oi dutena: *la acción es igual y contraria a la reacción*. Gero, iaunak, euskeraz ez omen diteke adierazi gogai soildurik edo *abstracto'rik* beste izkuntzetan aiña. Vinson, Unamuno ta olakoen buru-arinke-r/k dira or/k.

Acción askotan oker derabilte erdaldunek euskeraren eretzean; be-

raz, olakoetan ez da itzuli behar euskerara: aldioro ikusi behar nola bihurtu. Ikasi ongi erdera (lenengo araua). *Acción* erabat esateko iz>nik soilduena *egite* dugu: erabalekoa, guzitarakoa. Ordun, bakar bakarrik erabili dezakegu; baiñan *acción de...* esateko, bi elkarrekik) itz, edota bakarrari aldaska erauntá behar zaio (*sufijoa*): —gintza, —gite, —pen, —kuntza, eta abar,

Erabat esateko, egite da egok/na Egitate ere entzun oi da gure euskelkietan, (egitacfe Iztuetak); egitedade ere entzunik nago; baiñan itsusixkoa da.

Acción, obra, zeregin esan diteke, baiñan ez ain soildurik. Erderaz ere *quekacer, que* eta *hacer* erabateko izenak dirai baiña beti ere *geroko* zerbait adierazten dute. Prantsesez areago: *a faire*, egitekoa. Euskeraz ere zeregin baiño zer-egite obeki legoke, gure asabek ederki bereizten baitzituten egin eta egite, latin-kutsua artu gendun arte. *Acción*, egi-ten ari geranaren zeregiñagatik bakarragatik esan behar lizake; ez, egindakoagatik eta egitekoagatik.

Ez betozkit emen izkerazale batzuk, *egin'ek* LENaldia diñola, ots, aldi iragana. Batzutan, bai, —a ixiltzen dugunean, egin dut - egiñ (a) dut. Beste aditzetan ere orobat: etorri nintzan - etorri (a) nintzan, eta abar. Gañerontzean, aditz-izen edo *infinitivo* dala eziñ ukatu. Mugaz aindikOk ere, *faire* beti egite'rekin berdintzen ba dute ere, euskeraz *egin* soil soilik galdegiten ba zaie,

faire erantzunen dute; ez *fait*. Nola eman erdcraz egin dezaket, egin nahi nuke? *Puedo «hacer», quisiera «hacer»,* eta ez *hecho*, lengoan ezbaña gerokoan baita, egiteko baita-go.

ACTO. Itz au ere oker derabilte euskeraren eretzean. Bestela eziñ esan dutela? Bego. Aitortu dezatela euskera baiño exkaxago dirala izensoiltze ontan. *Los «actos» de mañana* esan ai dute, biar egiñak, biar egindakoak, biar egitekoak orde. Gure baserritarrak algara egingen lukete. Acto, Eliz-izkuntzan *otoitz* orde erabilten dugu. *Acto de fe, acto de contricción*, siñiste - otoiiza, damu-otoiiza; siñistea - damutzea ere esan liteke. Batzuetan *acto* onek gertatzea ere esan nai du. Bakoi-tzak ikus beza, noiz ta nola, zer itz erabili. Geienetan egite, zeregite aski da.

Ehun aldiz entzunik daukagu, euskera ez ditekela bildu izkuntza berri oketara. Ez, beharrik! Euskera erraldoi da, ta inguruko izkuntzak epotx, ñaño. Okeri laztan eman nahi ezkeru, gerria aunitz makurtu behar du, ta bizkar-ezurra austeko arriskua du. Gu ate aunditik sartzen oiturik gagoz Metafisikan, eta epotxen atetik sartzea neke egiten zaigu. Ta ortik sartu gaiten nahi dute. Utikan! ikasi non dagon iakintasuna ta edertasuna. Ikasi ongi euskera!

Eziñ esan dezakezu, irakurle, itzik zailletatik asi ez naizela. Ta

ala ere txairo atera zaida nire euskera. Begira dezagun sudurretik aratago. Ez gaiten kaxkartu izentxo oni naiz autoretxo oni (autore orde *aurkille* darabil Iztuetak), aurkille ori Axular ba'da ere. Ua ta gu ezer ez gira, orain. millaka urtBtako euskaldun aiekin alderatzeko. Metafisika apparta asmatu zuten. Izensoilketan, eta erabateko gogaiak adierazten, ba-du euskerak urrea, bai-du zilarra; baizik ere, askotan esan dudana, diru xea zaiola eskas: ganbiOk, itz barr/k. Sortuko duguz or/k ere.

Iakinkizunik garaienak eta aitorrenak (noble'enak), bururako utserakOk iotzen duzte. Orin artun daukagu Metafisika. Beste zer-iakite guz/k, aitor izanik ere, ez dira ortara irixten, iakintsUK ago batez diñotena. Iakinkizun zeroak (*exactas*), eta aztamuz (esperientziz) arkitzen diranak ere, beharreko duguz; baiñan oraingoz aski dugu ainak besteren izkuntzan erabiltea. Ez daukagu prisaka ibilli beharrik. Obe lukete gure inguruko izkuntzak ere ortan sartu ez ba'lira! Tz-kera gogorra asmatu dute. Ez ote lizake obe, nork bere izkuntza lardaskatu ta gogortu beharrean, bein ildako bat artzea? Oraintsu arte European latiaña erabili da, Leibnitz'-en egunetaraiaño, beintzat. Neronek ere ezagutu nendun gizona, bachi-Uer eskolan matematikak latiañez ikasia. Edozer iakite-gai erabilteak emanen diola euskerari bizia ta bizkortasuna? Zozokeri galanta! Lite-

raturak ere ez. Zoazte Grezi'ra, ta olako filosofia ta olako Iiteratura ukan arren, birkortu al da erri-izkera? Nola utzi dute kaxkartzen eta endakutzen? Naigabe emaiten du gaurko ori entzuteak.

Oraintsu Erroma'ko Kardinal batek latín-iztegia asmatu omen du, gaur iakinkizun guzitarako behar diran itzekin. Ori legoke egoki, gurfak ez ezen izkuntza berri ok ere arlezaten. Zenbat ederrago zan XVI'garren mendeko gaztelania oraingoa baiño! Astrazto, azto, aziõn eta mila ta mila olako itz itsusi ta gogor aizatu beharra daukate, beuren izkuntza goxatu nahi ba'dute. Eta euskera orrela gogorrazazi nahi digute iakintasunaren izenEn, k... nardagarri orren izenEn! Mugaz aindiko gure anaiek ederki eutsi diote euskera goxoari, eta alde ongi egin dute iakinkizun berr/tan ez erabiltea. Gu geitxo sartu ginzan, eta ortatik, eta euskera ongi ez iakitetik, gure aldiko idazle geienen go. gortasuna. Baiña, bururako utserako diran iakinkizunetan saia gaitzake, ta or/tan gure izkuntza askoz

ederrago aterako dugu ta goxOgo, inguruko err/k baiño. Ez etorri niri izkuntza ederrak dirala. Itxusi ta gogorrrak, bai, eta zentza gaitzen besteren lepotik.

Naiko lezio ba da gaurko. Urrengoan iarraituko beste itz batzukin. Bialdu didaten zerrenda guzia ez dut aztertuko banaka. Beiñenetan saiatuko naiz argitasunak ematen, eta nik ikasi ditudan gaietan, batez ere. Iztegi on bat behar nuke, ez dakizadan gaietarako.

Ia, gaztEK, ikasi ongi erdera, ikasi ongi euskera; ikasi ongi ikasgai guz/k, eta guz/tan landuko dugu euskera, emeki emeki. Iduki aintziiLBn lau arau emanak, eta saiatu erderaz ikasia euskeraz emaiten. Iardunaren beroan ustekabe aterako zaizue iztak. Nire beharrik ez duzute zeurok asmatzeko ta euskera lantzeko.

0. Gure adiz-iokua oinbeste *nAs* pillatzen duten *it* eta *zki* baztartuz, batasunerako saioa dut au, bizkaitareri eskua ematen diedala.

Zabaldu

Tira ba: orain ere laguntza eske gatozkizue... Gauza ederrik franko egin liteke geiago bagiña; gutxiren indarrak ordea, ezer gutxi lortzen. Orregatik, zabal gaitzazutela eskatzen dizuegu. Erakus zaiozute JAKIN lagun bati, irabaz zaiozute euskerari irakurle berri bat. Batez ere, nunai sakabanatuta dabiltzan euskal-ikasle oriek, euskera aaztuxea daukaten oriek. Gu saiatuko gera euskera aalik errezena egiten eta gaiak ere interesdunak gerta dakizkien. Ekin, ba: ia arpidedun bakoitzak beste betri bat irabazten duen.